

UDK:428.303

Nargiza G'ANIYEVA

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti o'qituvchisi

E-mail: ganiyevanargiza553@gmail.com

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti katta o'qituvchisi PhD Z.Nazarova taqrizi asosida

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA TALABLARDA NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Аннотация

Integrativ yondashuv asosida talablarda nutq kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish yuzasidan batafsil masalalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Integratsiya, integrativ metodika, integratsiyalashgan texnologiyalar, kompetensiya, kompetentli yondashuv, tafakkur, prinsip, faoliyat, xalqaro, innovatsiya, bilim, ta'lim, modernizatsiyalash, qobiliyatlar.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация

На основе интегративного подхода детально проанализированы вопросы совершенствования методики развития речевой компетентности в требованиях.

Ключевые слова: Интеграция, интегративная методология, интегрированные технологии, компетентность, компетентный подход, мышление, принцип, деятельность, международный, инновации, знания, образование, модернизация, навыки.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF SPEECH COMPETENCE DEVELOPMENT IN STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

Annotation

Based on the integrative approach, detailed issues regarding the improvement of the methodology of development of speech competence in the requirements were analyzed.

Key words: Integration, integrative methodology, integrated technologies, competence, competent approach, thinking, principle, activity, international, innovation, knowledge, education, modernization, skills.

Adabiyotlar tahlili. Biz bugun tanlagan mavzumiz haqida ilmiy tahlillarimizni berar ekanmiz kompetensiya so'ziga alohida urg'u berishni lozim topdik. Kompetensiya - u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlikdir. Kompetensiya (lot. "compete" - erishyapman, munosibman, loyiqman) - fan bo'yicha egallangan nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni kundalik hayotda duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, amaliyotda qo'llay olishdir.

Integrativ yondashuv esa - turli fanlardan olingan bilimlar, ko'nikma, malaka va tajribalarni hisobga olish, tayanish, birlashtirish va kompetensiyalarni baravar rivojlanishini nazarda tutadi. Rossiyalik tadqiqotchi L.V.Pivovarova ishlarida integrativ metodikaning ta'limga texnologik yondashuvlar tavsifi quyidagicha bayon qilingan: - "integrativ metodika" atamasini qo'llashdan asosiy maqsad ta'limga texnologik yondashuvning asosiy xususiyatlarini aniqlab, ulardan foydalanishda pedagogik hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini uyg'unlashtirishni tatbiq qilish modellarini ishlab chiqishdir. - ta'lim jarayonida integratsiyalashgan texnologiyalarning qo'llanishi bir qancha didaktik, metodik va kognitiv omillarga bog'liq.

Zamonaviy yondashuvlar o'qitish jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalarini o'zaro integratsiyalash orqali o'quvchilarda tayanch va fanga oid xususiy kompetensiyalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Ma'lumki, o'quvchilarda shakllantiriladigan kompetensiyalar ikki turga ajratiladi: tayanch va fanga oid kompetensiyalar. Ayrim manbalarda esa kompetensiyalarning quyidagi 3 turi tasniflangan:

1. tayanch kompetensiyalar;
2. umumiy (predmetli) kompetensiyalar;
3. xususiy kompetensiyalar.

Kompetensiyaga hech qachon to'g'ridan-to'g'ri tashxis qo'yish va baholash mumkin emas, balki har doim uning samaradorligi nuqtai nazaridan bilvosita anglash mumkin.

Zamonaviy ta'limdagi kompetensiyaga asoslangan yondashuv - olingan bilimlarni qo'llash qobiliyatiga e'tiborni qaratish usulidir.

O'quvchi shaxsining umumiy rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan kompetensiyalar tayanch kompetensiya, faqat o'quv fani orqali shakllantiriladigan kompetensiyalar xususiy kompetensiyalar deyiladi [1].

O'quv fanlarini integratsiyalashning nazariy asoslari, tamoyillari, integratsiyaga bo'lgan yondashuv, integratsiya yo'nalishlari, integrativ dasturlar, integrativ dars, integratsiyalashgan kurs modelini yaratish kabi masalalar o'z yechimini kutayotgan eng muhim pedagogik muammo hisoblanadi. Ta'lim jarayoniga pedagogik texnologiyalarni qo'llash va pedagogik mahoratni takomillashtirish muammolari ustida professor N.N.Azizxodjaeva izlanishlar olib borib, o'z tadqiqotlarida kasbiy ta'lim tizimida o'qitish texnologiyalari fundamental va amaliy bilimlarning o'zlashtirilishini ta'minlashini ta'kidlab o'tgan [3].

Ta'lim jarayoni, uning sub'ektlari va ob'ekti o'rtasidagi integrativ jarayonlarni tashkil qilishning o'zi o'quvchilarda o'quv-bilish faoliyati natijasidagi kognitiv kategoriyalar asosidagi modellar mavjudligini taqozo qiladi. O'quv fanlararo aloqadorlikni ta'minlashga oid pedagogik tadqiqotlarda uni mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida mujassam rivojlanayotgan shaxsga nisbatan pedagogik ta'sir ko'rsatish imkoniyati sifatida qarash lozim.

O'Q.Tolipov "Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari" mavzusida tadqiqot ishlarini olib borib, talabalarda kasbiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalarning o'rni va uni ta'lim jarayoniga qo'llashning muhim tomonlarini tadqiq qilgan. D.O.Ximmatalievning tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi va pedagogik faoliyatida texnologik

yondashuvning o'ziga xosligi yoritib berilgan. D.N.Zokirovaning ilmiy tadqiqotlarida bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining intellektual salohiyatini o'stirish, izlanish, ijodkorlik, tadbirkorlik, tashkilotchilik malakalarini shakllantirish kabi muammolarning yechimini topish hozirgi davrda muhim vazifalardan ekanligi ko'rsatib o'tilgan. D.N.Zokirovaning tadqiqotlaridagi kasbiy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak muhandispedagoglarning umumkasbiy tayyorgarligini imitatsion model qurilmalari vositasida takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslarini yaratishga harakat qilingan. Kasb ta'lim o'qituvchilarini tizimli yondashuv asosida tayyorlash muammosi D.N.Zokirovaning tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Yu.K.Babanskiy majmuaviy yondashuvni rivojlantirishga katta hissa qo'shgan, u topshiriqlarni majmuaviy rejalashtirish optimallashtirish usullari rolini o'ynaydi, deb ta'kidlaydi, ta'lim mazmunini tanlashga majmuaviy yondashuv faqatgina turli faoliyat usullarni hisobga olmay, balki materiallar takrorlanishini bartaraf etishga yordam beruvchi fanlararo yo'naltirishni ham ko'zda tutadi.

Ta'limda integratsiyaning nazariy, metodologik, pedagogik va psixologik asoslarini predmetlararo boshlanishga chuqur yondashgan holda o'rganish, buyuk klassik pedagoglardan Ya.A.Komenskiy, E.Rosmesler, F.Yunge, Dj.Dyui keyinroq, ta'limda integrativ yondashuvni tashkil etishning pedagogik va psixologik xususiyatlarini o'chishda katta xizmat qilgan Yu.K.Babanskiy, S.L.Rubinshteyn, Ye.N.Kabanova-Miller, Yu.A.Samarin, Yu.M.Kolyagin, N.S.Svetlovskaya, I.A.Mironenko, M.G.Chepikov, N.K.Chapaev kabi olimlarning bu sohadagi xizmatlari o'z aksini topgan. Bugun integratsiyaning didaktikani ta'limda muhim sistemalashtiruvchi tamoyili deb qarashga asos bor.

Shuningdek ta'limni integrativ tashkil etishning muhim prinsiplaridan biri-integratsiya va differentsiatsiyaning birligi prinsipidir. Integratsiya va differentsiatsiya dialektik nuqtai nazardan biri-birlarini aniqlashtiruvchi ajratib bo'lmaz kategoriyalardan hisoblanadi. Ularni mustaqil kategoriyalar deb ajratib o'rganish, pedagogik tadqiqotning metodologik yetishmovchiligi deb qaraladi. Ilmiy nuqtai-nazardan qaralganda, integratsiyaning asosini olamning yaxlitligi, uni tashkil etuvchi elementlarning o'zaro aloqadorligi, o'zaro munosabatlari tashkil etadi. Pedagogik, ta'limiy jihatdan esa, integratsiya uzviylik, fanlararo aloqadorlik, predmet materiallari orasidagi o'zaro aloqadorlikni ifodalaydi. U bilimlarni o'zaro bir-birlarini to'ldiruvchi, kengaytiruvchi, chuqurlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilib, o'quv predmetlari mazmunini, eng kamida, DTS darajasida sintezlovchi, mantiqan tugallangan natijasi hisoblanadi.

Metodologik asos. Integrativ ta'lim, talabdan yangi materialni o'rganishda, oldingi o'rganilgan materiallar va boshqa predmetlardan olgan bilimlardan keng foydalanishni, oqibatda ulardan amaliyotda keng qo'llashni talab qiladi. U o'quvchining ilmiy dunyoqarashi kengaya borishi va dinamik rivojlanishiga mustahkam poydevor yaratadi. Ta'limda integratsiyaga turli predmetlardagi bilimlarni yagona maqsad asosida, o'zaro bog'langan holda, rivojlantirish formasi deb qarash mumkin. Zamonaviy ta'lim tendensiyalari orqali jadal rivojlanuvchi va o'zgarib turuvchi jamiyat zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlarini qanoatlantirishga qodir yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlab borish zarurligini talab etmoqda. Shu bois integrativ yondashuv asosida talabalarini maxsus kompetensiyalarini shakllantirish, dasturlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Oliy ta'limda talabalaridan pedagogik tayyorgarlik va mahorat talab etiladi. Malaka talablarida talabalariga pedagogik faoliyat bo'yicha quyidagi talablar qo'yilgan:

– dunyoqarash bilan bog'liq tizimli bilimlarga ega bo'lishi;

gumanitar va tabiiy –ilmiy fanlar asoslarini, joriy davlat siyosatining dolzarb masalalarini bilishi, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi;

– tabiat va jamiyatda kechayotgan jarayon va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo'lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqidagi bilimlarni egallashi hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarda hayotda va o'z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

– insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma'naviy mezonlarni bilishi, kasb faoliyatida ularni hisobga olib bilishi;

– axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarini egallagan bilishi o'z kasb faoliyatida mustaqil asoslangan qarorlar qabul qila olishi; – elektron axborot ta'lim muhitida ta'lim jarayonini pedagogik loyihalashtirish;

– tegishli bakalavriat yo'nalishi bo'yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi;

– yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o'z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi;

– bitta xorijiy tilni erkin so'zlashuv darajasida egallagan bo'lishi; – sog'lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to'g'risida ilmiy tasavvur hamda e'tiqodga, o'zini jismoniy chinqitirish uquv va ko'nikmalariga ega bo'lishi belgilab qo'yilgan.

Shuningdek talaba ta'limning samarali shakl va usullarini izlab topishi, o'quv uslubiy tayyorgarlik faoliyatini kuchaytirish, o'zining kasbiy kompetentligini shakllantirishda maxsus fanlardan mashg'ulotlarni tashkil etishning shakl, metod, vositalarini to'g'ri tanlay olishi lozim. Bizning fikrimizcha talaba o'zini mutaxassisligi bo'yicha egallagan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishi bilan birga pedagog uchun muhim bo'lgan kasbiy sifatlariga ega bo'lishi (o'z-o'zini rivojlantirish, yangiliklarga intilish) yoki bir so'z bilan aytganda kasbiy kompetentlikka ega bo'lishi kerak. Mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqqan xolda, xalqaro standartlar darajasida mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratilishini ta'minlash maqsadida qabul qilingan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda kompetentlik –biror soha bo'yicha har tomonlama chuqur bilimga ega bo'lgan va shuning uchun ham fikri salmoqli, ishonchli hisoblangan kishining sifati". Kompetentlik shaxsning doimo rivojlanib boruvchi sifatlaridan biri bo'lib, real hayotiy vaziyatlarda yuzaga kelgan muammolarni echish qobiliyati, o'z bilimi, o'quv va hayotiy tajribalari, qadriyatlar va qiziqishlarini unga safarbar etish imkoniyatlari. Kompetentlik atamasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib keldi. Bu tushuncha noan'anviy vaziyatlarda yoki kutilmagan hollarda o'zini qanday tutish, muloqotga kirishish, tomonlar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutish, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, hamisha rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda qanday harakat qilishi kerakligi to'g'risida nazariy bilimlar zarurligini ko'rsatadi. Bu jarayonni amalga oshirishda esa, avvalo o'qituvchi o'zining egallab turgan lavozimi darajasida kasbiy kompetentlikka ega bo'lmog'i lozim. Shundagina u pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli tashkil eta oladi. Zotan uni kasbiy bilimdonlik, halollik, rostgo'ylik, izlanuvchanlik, tinimsiz sermahsul mehnat, ijodkorlik va yaratuvchanlik kabi fazilatlar yuksaltiradi. Bu kabi fazilatlar orqali pedagog yuksak ma'naviyatli, teran fikrga ega yetuk shaxslarni kamol toptirishi shubhasizdir.

ADABIYOTLAR

1. Djuraev R.H. va boshq. Pedagogika. – Toshkent. 2013. – B. 64.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Издательство ИППО МО РФ, 1995. – С. 336.
3. Галеева Н.И. Система компетенций как инструмент управления качеством образования Интернет-журнал "Эйдос". 2007. 30 сентября <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930>.
4. To'raev B.Z. Informatika va axborot texnologiyalari sohasi pedagoglarining umumkasbiy fanlar integratsiyasida kasbiy kompetentligini shakllantirish. Ped. fanl. bo'y. fals. dokt. (PhD). diss. avtoref. -Toshkent. O'zMU, 2018. – B. 27.
5. Xasanova Sh.B. Elektron ta'lim resurslari tayyorlash va undan foydalanish tajribalari. Uzluksiz ta'lim. -Toshkent. 2017, №5. – B. 4651

6. Хуторской А.В. Образовательные компетенции и методология дидактики. К 90-летию со дня рождения В.В. Краевского. Электронный ресурс.
7. Sharipov Sh.S, Aripov M, Begimqulov U.Sh. Bilim olishning intellektual tizimini ishlab chiqish nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. - T.: Fan, 2011. - B. 72.
8. AKT yordamida biologiyani o'qitish. Umumta'lim maktablariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish loyihasi. O'qituvchilar uchun qo'llanma. -Toshkent. 2010. - B. 11.